

Η αλλαγή της στάσης των Προτεσταντών στη σημασία των Ιερών Λειψάνων

/ [Πεμπτούσια](#)

Έναν ακόμη αποχαιρετισμό φιλοξενεί σήμερα η «Πεμπτούσια»: Η μελέτη του Δρ.Θ. Β. Ταμιωλάκη για τις ευρέσεις των Τιμίων Λειψάνων του Βαπτιστή Ιωάννη, φτάνει αισίως στην ολοκλήρωσή της. Αφού διευκρινίζονται ορισμένα ακόμη θέματα που σχετίζονται με την εξέταση των ιερών λειψάνων, (βλ. και προηγούμενο άρθρο: www.remptousia.gr/?p=70582) επισημαίνεται η αλλαγή στάσης των προτεσταντών σχετικά με την τιμή των ιερών λειψάνων. Τέλος, ύστερα από τα επιλογικά σχόλια, παρατίθεται η σχετική βιβλιογραφία.

Η διαχείριση κάποιων αρνητικών αποτελεσμάτων θα είναι ακόμη δυσχερέστερη. Αν τα αποτελέσματα μιας χρονολόγησης κάποιου λειψάνου είναι αρνητικά, δηλαδή αν η ραδιοχρονολόγηση δείξει πως τα λείψανα που χρονολογήθηκαν είναι μεταγενέστερα της εποχής που έζησε ο Άγιος, του οποίου φέρεται πως είναι, γεννάται το ερώτημα τι θα πουν οι εκκλησιαστικοί ηγέτες στο πλήρωμα της Εκκλησίας. Και κανείς δεν θα ήθελε να αναλάβει την ευθύνη μιας λάθος χρονολόγησης ενός πραγματικού κειμηλίου. Έστω, πως για κάποιο λόγο γίνεται λάθος χρονολόγηση και ένα πραγματικό κειμήλιο θεωρείται μεταγενέστερο. Προκαλείται η αμφισβήτηση ενός πραγματικού κειμηλίου.

Ερείπια Ναού του Τιμίου Προδρόμου

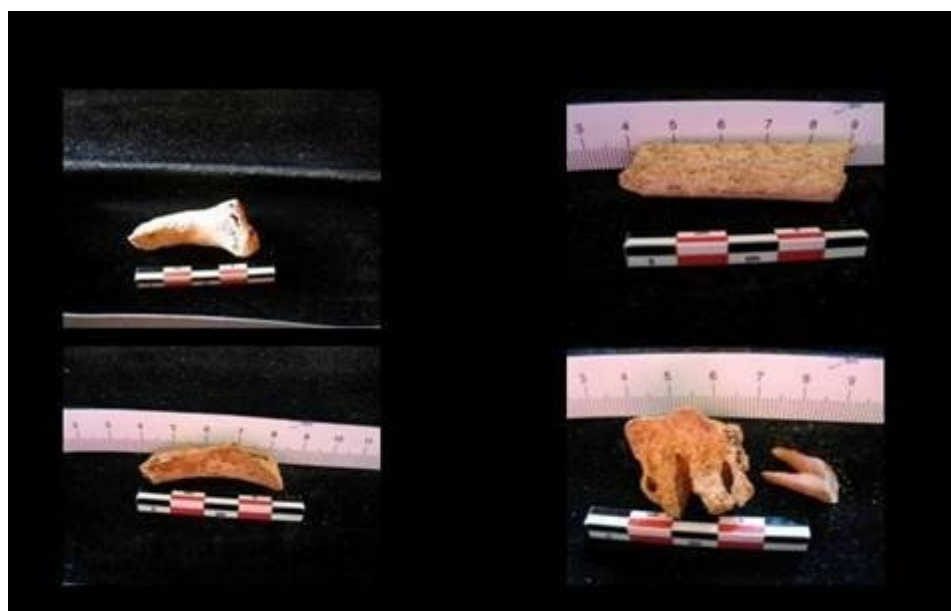
Θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί, ώστε η όποια εξέταση και έρευνα γίνεται σε ιερά λείψανα να μην προκαλεί σύγχυση στο πλήρωμα της Εκκλησίας. Και να μην εισάγει έμμεσα την αμφισβήτηση της αυθεντικότητας όλων των κειμηλίων, αλλά και της Παράδοσης που, μέσα από τους αιώνες, μας παρέδωσε ως αυθεντικά αυτά τα κειμήλια. Άλλωστε, όπως πολύ ορθά έχει τονιστεί, « *Abusus non tollit usum* »· η κατάχρηση και η παράχρηση δεν αίρει, δεν καταργεί τη χρήση [64]. Και είναι γνωστό πως η εξαίρεση δεν καταργεί αλλά επιβεβαιώνει τον κανόνα. Ας προβάλλουμε, λοιπόν, τον κανόνα της αυθεντικότητας των ιερών κειμηλίων, ας τον υπενθυμίζουμε σε κάθε ευκαιρία, ας τον διακηρύττουμε *urbi et orbi*.

Επίσης, θα πρέπει να τονίσουμε πως στην Ορθόδοξη Παράδοση, ανέκαθεν, η αυθεντικότητα των κειμηλίων καταδεικνυόταν όχι μόνο με ανθρώπινα μέσα, όπως είναι π.χ. η αρχαιολογική και ιστορική έρευνα, αλλά και με ουράνια σημεία. Απόδειξη της αυθεντικότητας των ιερών κειμηλίων είναι και οι θαυματουργικές ιάσεις, η υπερκόσμια ευωδία, τα ουράνια οράματα. Ας μην ξεχνάμε πως η πρώτη βιβλική αρχαιολόγος, αν όχι η πρώτη αρχαιολόγος γενικά, η Αγία Ελένη, στηρίχτηκε όχι μόνο σε ιστορικά και αρχαιολογικά στοιχεία αλλά και σε ένα θεϊκό σημάδι για να βρει τον Τίμιο Σταυρό του Κυρίου, το κατ' εξοχήν κειμήλιο της Χριστιανοσύνης, και να τον διακρίνει από τους δύο σταυρούς των ληστών.

Με υπόδειξη του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Μακαρίου, τοποθέτησε διαδοχικά τους τρεις σταυρούς, που είχαν βρεθεί στο Γολγοθά, στο κρεβάτι ενός βαρύτατα ασθενούς. Ο ασθενής θεραπεύτηκε αμέσως μόλις ήρθε σε επαφή με τον Τίμιο Σταυρό. Οι τρεις ευρέσεις της Τιμίας Κάρρας του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου

συνδέονται με οράματα και θαυματουργίες. Έχουμε, όμως, και πολλά νεότερα η και σύγχρονα παραδείγματα. Πριν δύο περίπου αιώνες, η εύρεση της Τιμίας Εικόνας της Παναγίας της Μεγαλόχαρης στην Τήνο ήταν αποτέλεσμα θείων εμφανίσεων της Μητέρας του Θεού στην Αγία Πελαγία την Τηνία και άλλα πρόσωπα, και συνδέθηκε με την παύση ενός φοβερού λοιμού και πολυάριθμα άλλα θαύματα.

Τον προηγούμενο αιώνα, οι ανασκαφές στις Καρυές Μυτιλήνης αλλά και στο όρος των Αμώμων, στη Μάκρη Ατικής, κυριολεκτικά, καθοδηγούνταν από τους Αγίους Ραφαήλ, Νικόλαο και Ειρήνη στην πρώτη περίπτωση, και τον Άγιο Εφραίμ τον Νεοφανή στη δεύτερη. Επισφραγίστηκαν από πολλά και εντυπωσιακά θαύματα [65]. Στην Ορθοδοξία το θαύμα δεν είναι, απλά, υπόθεση ιστορικής έρευνας, αλλά είναι συνεχής πραγματικότητα και καθημερινό βίωμα. Πρέπει να τονιστεί πως τα ουράνια πράγματα δεν μπορεί να εξετάζονται αποκλειστικά με γήινα μέσα.

Οστά του Τιμίου Προδρόμου

ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΣΤΑΣΗΣ ΜΕΡΙΔΑΣ ΤΟΥ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΚΕΙΜΗΛΙΩΝ - ΣΤΡΟΦΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Δεν είναι άσκοπο να σημειωθεί πως όλη αυτή η ενασχόληση με τα ιερά κειμήλια συνδέεται και με μια κάποια αποπροτεσταντοποίηση του δυτικού χριστιανικού κόσμου, μια κάποια στροφή του προς την Ορθοδοξία πάνω στο ζήτημα της ιερότητας της ύλης. Τα κειμήλια, που καταστρέφονταν στην Ευρώπη του 16ου αιώνα[66], τώρα πια, αντιμετωπίζονται, κατά κανόνα, με σεβασμό, συχνά με δέος, κάποτε με ενθουσιασμό. Σε άλλο κείμενό μου έχω αναφερθεί στην επιστροφή των ιερών Εικόνων στον δυτικό προτεσταντικό κόσμο. Το ίδιο συμβαίνει, γενικότερα,

με τα ιερά κειμήλια. Τα δεδομένα έχουν αλλάξει. Οι βασικές αιτίες αυτού του φαινομένου είναι οι εξής:

1) Η πάροδος του χρόνου. Οι αρχές του προτεσταντισμού, σταδιακά, φθείρονται και ξεθωριάζουν.

2) Η γενικότερη πολιτισμική ατμόσφαιρα, το περιρρέον περιβάλλον και τα σύγχρονα πολιτιστικά πρότυπα, που είναι φιλικά προς την ύλη και την εικόνα.

3) Η επαφή του προτεσταντικού κόσμου με άλλες θεολογίες.

4) Η επίθεση που δέχεται ο χριστιανικός κόσμος, γενικότερα, από αντιχριστιανικά κέντρα, που αμφισβητούν την ιστορικότητα του Χριστιανισμού. Τα ιερά κειμήλια τονίζουν αυτή την ιστορικότητα.

5) Η απουσία προτεσταντικής παράδοσης. Οι ηγέτες της Διαμαρτύρησης, αρνούμενοι την εκκλησιαστική παράδοση, την παράδοση του ιερού Χρυσοστόμου και του Μεγάλου Βασιλείου, άφησαν το σπέρμα της κατάργησης της δικής τους διδασκαλίας. Ο σύγχρονος προτεστάντης αδυνατεί να κατανοήσει γιατί θα πρέπει να αρνείται την παράδοση του Μεγάλου Βασιλείου και του ιερού Χρυσοστόμου, που έζησαν μόλις 3-4 αιώνες μετά τον Χριστό, και να σέβεται την παράδοση του Λουθήρου, ο οποίος έζησε, περίπου, μια χιλιετία αργότερα από αυτούς τους Πατέρες της Εκκλησίας. Σήμερα, ο προτεστάντης, λαμβάνοντας ποικίλα ερεθίσματα, επιλέγει ο,τι τον κάνει να αισθάνεται καλύτερα, χωρίς να δεσμεύεται από κανέναν και τίποτε. « Sola Scriptura ». Ερμηνεύει την Αγία Γραφή, όπως θέλει αυτός. Όμως, μια προσεκτική ανάγνωση της Αγίας Γραφής οδηγεί στην τιμή των ιερών εικόνων και των ιερών κειμηλίων.

Για όλους αυτούς τους λόγους παρατηρείται, σήμερα, στον προτεσταντικό κόσμο, μια στροφή προς την Ορθόδοξη Θεολογία, αναφορικά με την τιμή των ιερών κειμηλίων και τη χρήση των ιερών εικόνων. « Matter matters », « η ύλη μετράει », διαπιστώνει, σήμερα, ο δυτικός άνθρωπος. Οι Προτεστάντες, άλλοι σε μικρότερο και άλλοι σε μεγαλύτερο βαθμό, αναθεωρούν τις απόψεις τους σε διάφορα θέματα, και, μάλιστα, στο ζήτημα της στάσης τους απέναντι στις ιερές εικόνες και τα ιερά κειμήλια.

Ενδεικτικός είναι ο ενθουσιασμός ενός προτεστάντη πάστορα, του Paul Begley, ο οποίος, σε βίντεο που ανέβασε στο διαδίκτυο, ανακοίνωσε στους θεατές του διαδικτυακού καναλιού του την είδηση για την εύρεση των τιμίων λειψάνων του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου στη Βουλγαρία [67]. Μάλιστα, ανέφερε και δύο περιστατικά από την Παλαιά Διαθήκη, για να καταδείξει την αξία των ιερών λειψάνων. Το περιστατικό της ανάστασης ενός νεκρού από την επαφή του με τα

λείψανα του Προφήτου Ελισσαίου [68]· και την ανακομιδή των λειψάνων του δικαίου Ιωσήφ από τους Εβραίους, οι οποίοι, φεύγοντας από την Αίγυπτο για τη γη της Επαγγελίας, τα πήραν μαζί τους [69]. Ειδικά το περιστατικό για την ανάσταση του νεκρού από τη χάρη των ιερών λειψάνων του Προφήτου Ελισσαίου, μπορεί να το βρει κάποιος σε κάθε εγχειρίδιο Ορθόδοξης Χριστιανικής Απολογητικής κατά του Προτεσταντισμού. Ο προτεστάντης Begley, προφανώς, δεν το βρήκε εκεί. Διαβάζοντας την Αγία Γραφή, το συνάντησε. Και, στη δεδομένη στιγμή, το θυμήθηκε και το ανέφερε.

Βέβαια, πρέπει να τονίσουμε πως υπάρχει, ακόμη, μεγάλη απόσταση μεταξύ της θετικής στάσης πολλών σύγχρονων προτεσταντών απέναντι στα ιερά κειμήλια και της απόδοσης τιμής προς αυτά. Πάντως, η απόσταση μικραίνει. Και αυτό είναι κάτι. Και το κάτι είναι, πάντα, καλύτερο από το τίποτε.

Αυτή η στροφή του δυτικού κόσμου προς μια ορθόδοξη θεώρηση των ιερών κειμηλίων συνιστά, για την Ορθόδοξη Εκκλησία, μια ευκαιρία, αλλά, ταυτόχρονα, και μια ευθύνη. Ο δυτικός Χριστιανός, κουρασμένος από τις συνεχείς αντιχριστιανικές επιθέσεις και σε ιστορικό επίπεδο, μελετά την ιστορία και ερευνά τους πρώτους εκκλησιαστικούς χρόνους, για να βρει απαντήσεις. Και αυτή η ιστορική έρευνα τον οδηγεί στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Πρέπει, λοιπόν, και η Ορθόδοξη Εκκλησία να αναδείξει και να προβάλλει τέτοια θέματα και με τέτοιους τρόπους, που θα βοηθούν τον δυτικό άνθρωπο να βρει την αλήθεια, δηλαδή την Ορθοδοξία.

ΕΝ ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΙ

« Μνήμη Δικαίου μετ' εγκωμίων, σοι δε αρκέσει η μαρτυρία του Κυρίου Πρόδρομε », αναφέρεται στο απολυτίκιο του Αγίου Ιωάννου του Βαπτιστού. Και πράγματι. Ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος δεν χρειάζεται κανένα έπαινο, κανένα εγκωμιαστικό λόγο. Η μαρτυρία του Κυρίου για την αρετή του Βαπτιστού Ιωάννου, ο λόγος Του πως αυτός είναι ο « Μείζων εν γεννητοίς γυναικών» [70], υπερβαίνει κάθε εγκώμιο. Και ο έπαινος του Υιού του Θεού για αυτόν που υπήρξε Πρόδρομός Του, υπερνικά κάθε άλλο έπαινο. Οι δικοί μας προς αυτόν εγκωμιαστικοί λόγοι και η υπόμνηση της αρετής και των θαυμάτων του, εμάς ωφελούν, εμάς οικοδομούν, τη δική μας πνευματική πρόοδο απεργάζονται. Και το μήνυμα που φέρει ο Άγιος Ιωάννης ο Βαπτιστής στη σύγχρονη εποχή, μια εποχή που χαρακτηρίζεται από την αμφισβήτηση της θεότητας του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, είναι το ίδιο μήνυμα, που εκόμισε και πριν 2000 περίπου χρόνια. Όπως και τότε, έτσι και τώρα, ο Άγιος Ιωάννης ο Βαπτιστής, πέρα και πάνω από όλα τα άλλα, μας δείχνει Αυτόν που είναι η οδός και η αλήθεια και η ζωή. « Ίδε ο αμνός του Θεού... Ουτός εστιν ο Υιός του Θεού» [71], μας λέγει. Ακολουθείστε τον.

[64] Βλ. και Πάσχου Β. Π., *Άγιοι, οι φίλοι του Θεού, Εισαγωγή στην Αγιολογία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, ο.π., σελ. 158.

[65] Αξίζει, σ' αυτό το σημείο, να σημειωθεί και πως ο Φώτης Κόντογλου, μια απ' τις πιο γνήσιες φωνές της Ορθοδοξίας του περασμένου αιώνα, έγραψε το πρώτο βιβλίο για τους Νεοφανείς Αγίους της Μυτιλήνης (*Σημείον Μέγα, Τα θαύματα των Αγίων της Θέρμης Ραφαήλ-Νικολάου-Ειρήνης*, Εκδόσεις Παπαδημητρίου, Αθήνα 1962) και ζωγράφισε την πρώτη εικόνα του Οσιομάρτυρα Εφραίμ. Επέλεξε για τελευταία του κατοικία μια γωνιά στην Ιερά Μονή του Αγίου Εφραίμ στο Όρος των Αμώμων.

[66] Η άρνηση της τιμής των Ιερών Λειψάνων ήταν και είναι χαρακτηριστικό της αιρέσεως. Αρνούνταν την τιμή των ιερών κειμηλίων οι Μοντανισταί, οι Μαρκιωνίται, οι Μελιτιανοί, οι Δονατισταί, οι Γνωστικοί, οι Μανιχαίοι, οι Παυλικιανοί, οι Αρειανοί και οι Αρειανίζοντες, όπως οι Ευνομιανοί και οι Ευσταθιανοί, και, βέβαια, οι εικονομάχοι, οι Βογόμιλοι και οι Προτεστάντες. Βλ. Πάσχου Β. Π., *Άγιοι, οι φίλοι του Θεού, Εισαγωγή στην Αγιολογία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, ο.π., σελ. 38-39, Τσάμη Δ., *Αγιολογία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, ο.π., σελ. 154 και Αντωνίου Παπαδοπούλου, *Αγιολογία, Θέματα γενικά, ειδικά και εορτολογίου*, Ι, Εκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 61-63.

[67] Βλ. <http://www.youtube.com/watch?v=evUhT4VqdcE> και http://www.youtube.com/watch?v=1vWUCw8og_Q

[68] Βλ. *Δ΄ Βασιλειών*, 13,21.

[69] Βλ. *Εξ.*, 13,19.

[70] *Λκ.* 7,28 και *Μθ.* 11,11.

[71] Βλ. *Ιω.* 1,29.34.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

Αγαθαγγέλου, *Ιστορία του Αγίου Γρηγορίου (του Φωτιστού της Μεγάλης Αρμενίας) και του εκχριστιανισμού της Αρμενίας, (σε αγγλική μετάφραση στο www.vehi.net/istoriya/armenia/agathangelos/en/AGATHANGELOS.html)*.

Γεωργίου Κεδρηνού, *Σύνοψις Ιστοριών*, P.G. 121,23-122,368.

Διονυσίου του μικρού, *Εις την πρώτην εύρεσιν της τιμίας κεφαλής του τιμίου και ενδόξου Προφήτου του Προδρόμου και Βαπτιστού Ιωάννου*, στο έργο του Charles Du Fresne, Sieur Du Cange, *Traite Historique du Chef De S. Jean Baptiste*, ο.π., σελ. 208-229.

Ευσεβίου Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, P.G. 20, 45-1316.

Θεοδωρήτου Κύρου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, 82, 881-1280.

- *Φιλόθεος Ιστορία*, P.G. 83,1153-1164 και Ε.Π.Ε. 4, κείμενο-μετάφραση-σχόλια Ζαχαριάδου Σταυρούλα.

Θεοφάνους Ομολογητού, *Χρονικόν*, P.G. 108, 55-1009.

Ιερωνύμου, *Ονομαστικόν των Αγίων Προσκυνημάτων*, Στοιχείον Σ, Βιβλίον Ιησού του Ναυή, Λήμμα Someron (829), *The Onomasticon of Eusebius Pamphili, compared with the version of Jerome and annotated by C. Umhan Wolf (1914-2004)*, 1971, digitised 2006.

- *Επιστολή 108, Στην Ευστοχία*, NPNF, Series 2, vol. 6.

- *Επιστολή 46, Στην Μαρκέλλα*, ο.π..

- *Ερμηνεία εις τον Οβδιού*, P.L. 25.

Ιωάννου Νικίου, *Χρονικόν*, London 1916.

Ιωάννου Φωκά, *Έκφρασις έν συνόψει τών άπ' Άντιοχείας μέχρις Ίεροσολύμων κάστρων, καί χωρῶν Συρίας, Φοινίκης, καί τών κατά Παλαιστίνην Αγίων Τόπων*, P.G. 133, 927-962.

Ιωσήπου, *Ιουδαϊκή Αρχαιολογία*, Oxford α.χ..

Μαρκελλίνου Κόμη, *Χρονικόν*, P.L. 51 και Croke Brian (transl.), *The Chronicle of Marcellinus: A translation and commentary (with a reproduction of Mommsen' s edition of the text)*, Australian Association for Byzantine Studies, Byzantina Australiensia 7, Sydney 1995.

Μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

Βασιλείου Πορφυρογεννήτου του νέου, *Μηνολόγιον* P.G. 117, 13-632.

Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, P.G. 145, 560-147,4 45.

Νικοδήμου Αγιορείτου, *Συναξαριστής των Δώδεκα Μηνών του Ενιαυτού*, Εκδόσεις Ορθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη.

Ρουφίνου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, P.L. 21, 461-540.

Συμεών Μεταφραστού, *Βίος και Πολιτεία και Μαρτύριον του Αγίου Γρηγορίου της Μεγάλης Αρμενίας*, P.G. 115, 943-996.

Φιλοστοργίου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, P.G. 65, 459-638.

Σωκράτους, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, P.G. 67, 29-842.

Σωζομενού, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, P.G. 67, 29-842.

Χρονικόν Πασχάλιον, P.G. 92, 69-1028.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Βενιαμίν Ιωαννίδου, *Προσκυνητάριον της Αγίας Γης, Η Αγία Πόλις Ιερουσαλήμ και τα Περίχωρα Αυτής*, Ανατύπωσις από την Έκδοση , Εκδόσεις Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 2004.

Γαλίτη Γεωργίου, *Ιστορία Εποχής της Καινής Διαθήκης*, Επιμέλεια Ιω. Γαλάνη, Εκδόσεις Πουρναρά, Ζ΄ Έκδοση, Ανατύπωση, Θεσσαλονίκη 2004.

Γρατσέα Γεωργίου, *Ιωάννης ο Βαπτιστής βάσει των Πηγών*, Αθήνα 1968.

Ευδοκίμου Ξηροποταμινού, *Η εν Αγίω Όρει Άθω Ιερά, Βασιλική, Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Σεβασμία Μονή του Ξηροποτάμου 424-1925*, Θεσσαλονίκη 1971.

Ζαφείρη Σ. Γερασίμου-Χρυσοστόμου, Μητροπολίτου Γαρδικίου, *Τα προευαγγελικά κείμενα, Η μαρτυρία των Πατέρων περί της αρχικής μορφής της Ευαγγελικής Παραδόσεως και η αξία των Πατερικών Βιβλικών Παραθέσεων*, Ανάτυπον εκ της « Θεολογίας », Αθήναι 1978.

Κατσιώτη Αγγελικής, *Οι σκηνές της ζωής και ο εικονογραφικός κύκλος του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου στη βυζαντινή τέχνη*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1998.

Κόντογλου Φώτη, *Σημείον Μέγα, Τα θαύματα των Αγίων της Θέρμης, Ραφαήλ, Νικολάου, Ειρήνης*, 11^η Έκδοση, Εκδόσεις Παπαδημητρίου, Αθήνα α.χ..

Παπαδοπούλου Αντωνίου, *Αγιολογία, Θέματα γενικά, ειδικά και εορτολογίου*, Ι, Εκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1996.

Πάσχου Β. Π., *Άγιοι, οι φίλοι του Θεού, Εισαγωγή στην Αγιολογία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, Εκδόσεις Αρμός, Υμνοαγιολογικά Κείμενα και Μελέτες 2, Β΄ Έκδοση 1997

Στογιόγλου Γεωργίου, « Μανδαίοι », *Θ.Η.Ε.*, τ. 8, 548-553.

Τασιά Ιωάννου, Μητροπολίτου Λαγκαδά, Λητής και Ρεντίνης, *Το χρονικόν της ευρέσεως των ιερών λειψάνων της Αγίας Κυράννης*, Λαγκαδάς-Θεσσαλονίκη 2011.

Τσάμη Δημητρίου, *Αγιολογία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, Εκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008.

- *Μητερικόν, Διηγήσεις και βίοι των Αγίων Μητέρων της ερήμου ασκητριών και οσίων γυναικών της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Τόμος ΣΤ΄, Εκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2002.

Φυτράκη Ιωάννου, *Λείψανα και τάφοι Μαρτύρων κατά τους τρεις πρώτους αιώνας*, Αθήνα 1955.

Βασιλείου Χάδου, « Ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος στα “ χέρια ” των επιστημόνων και του National Geographic; », *Πεμπτούσια*, 16 Αυγούστου 2012, στο <http://www.pemptousia.gr/2012/08/%CE%BF-%CE%AC%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%B9%CF%89%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82-%CE%BF-%CF%80%CF%81%CF%8C%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CF%82->

%CF%83%CF%84%CE%B1-%CF%87%CE%AD%CF%81%CE%B9%CE%B1/.

Χριστινάκη Ελένης, *Βιβλική Αρχαιολογία-Θεσμολογία, Ειδικά Θέματα, Τεύχος Β΄*, Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα 2008.

I.M. Βατοπαιδίου, Παράδοση-Ιστορία-Τέχνη, Τόμος Α΄, Άγιον Όρος 1996.

ΞΕΝΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Amidon R. Philip (Transl.), *The Church History of Rufinus of Aquileia, Books 10 and 11*, Oxford University Press, New York 1997.

Benelli Carla, Associazione Pro Terra Sancta, *The Tomb of Nabi/St. John the Baptist in Sabastiya: Documentation and Historical Analysis*, Sabastiya Conference 14/4/2011, BirZeitUniversity.

Brooke Chris, *Scientists claim positive tests on 1st-century relics which are from one man, from the right place at the right time*, στο www.dailymail.co.uk/news/article-2159578/John-Baptist-bones-theory-Scientists-claim-positive-tests-1st-century-relics.html.

Bourbon Fabio, *Οι Άγιοι Τόποι χτες και σήμερα, Λιθογραφίες και Ημερολόγιο του Ντέιβιντ Ρόμπερτς, Κείμενα Φάμπιο Μπουρμπόν, Φωτογραφίες Αντόνιο Ατίνι*, Εκδόσεις Καρακώτσογλου, Αθήνα 2001.

Croke Brian (transl.), *The Chronicle of Marcellinus: A translation and commentary*, Australian Association for Byzantine Studies, Sydney 1995.

- *Count Marcellius and his chronicle*, Oxford University Press, Oxford 2001.

Charles Du Fresne, Sieur Du Cange, *Traite Historique du Chef De S. Jean Baptiste*, Paris 1665.

Charles Rohault de Fleury, *Memoire sur les instruments de la passion de N. S. J. C.*, Paris 1870.

Frolow Anatole, « The Veneration of the Relics of the True Cross at the End of the Sixth and the Beginning of the Seventh Centuries », *St. Vladimir' s Seminary Quarterly*, 2, 1 (Χειμώνας 1958) και *AtlaReligion* (22 Φεβρουαρίου 2004).

- *La relique de la Vraie Croix: recherches sur le developpement d' un culte*, Paris 1961.

Hooper Simon, *Are these the bones of John the Baptist?* στο

www.edition.cnn.com/2010/WORLD/europe/08/12/bulgaria.john.baptist.relics/index.html.

Kazan Georges, *The Head of St. John the Baptist – the Early Evidence*, Εισήγηση στο επιστημονικό συνέδριο για τον Άγιο Ιωάννη τον Βαπτιστή (St. John the Baptist Conference), που έλαβε χώρα στο Κολλέγιο του Αγίου Ιωάννου (St. John' s College) στην Οξφόρδη στις 24 / 06 / 2011.

- *Arks of the New Jerusalem*, London 2012.

- *The origins of the Byzantine Sarcophagus Reliquary*, King' s College London, Centre for Hellenic Studies, 11/12/2012.

Malan Solomon Caesar, *The life and times of S. Gregory the illuminator, the founder and Patron Saint of the Armenian Church*, translated from the armenian by the Rev. S.C. Malan, Riningtons, London 1868.

J. Robinson, « The others of John 4,38 », *Studia Evangelica*, τομ. I.

- « New and Old in Jesus's Relation to John », *JBL* 48 (1925), σελ. 40-81.

Renan Ernest, *Βίος του Ιησού*, Μεταφρασθείς εκ της 13^{ης} οριστικής γαλλικής εκδόσεως υπό Αρίστου Καμπάνη, Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 2003.

Renfrew C. - Bahn P., *Αρχαιολογία, Θεωρίες, Μεθοδολογία και Πρακτικές Εφαρμογές*, Μετάφραση Ι. Καραλή-Γιαννακοπούλου, Αθήνα 2001.

Rossina Kostova, Kazimir Popkonstantinov and Tom Higham, *Relics of the Baptist: Scientific research planned for the finds excavated in Sozopol, Bulgaria in 2010 (Radiocarbon Dating, DNA testing)*, Εισήγηση στο επιστημονικό συνέδριο για τον Άγιο Ιωάννη τον Βαπτιστή (St. John the Baptist Conference), που έλαβε χώρα στο Κολλέγιο του Αγίου Ιωάννου (St. John' sCollege) στην Οξφόρδη στις 24 / 06 / 2011.

Than Ker, *John the Baptist's Bones Found?*, στο www.news.nationalgeographic.com/news/2012/06/120618-john-the-baptist-bones-jesus-christ-bible-bulgaria-science-higham.

Voros Gyozo, « Machaerus: Where Salome Danced and John the Baptist was Beheaded », *Biblical Arcaeology Review*, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2012.

Θρίλερ με την κλοπή των λειψάνων του Αγίου Ιωάννη, στο www.newsbomb.gr/diethnh/story/127904/thriler-me-tin-klopi-ton-leipsanon-toy-agiou-ioanni.

Dating Evidence: Relics could be of John the Baptist, University of Oxford 15 Ιουνίου, στο www.ox.ac.uk/media/news_stories/2012/120615.html.